
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԶԼՄ- ՆԵՐՈՒՄ ՀՀ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

ԱՐԳԻՆԱ ԴԱՎԹՅԱՆ

ՀՀ-ում ժողովրդավարացման գործընթացները սկիզբ են առնում 1991 թ. անկախությունից հետո, երբ նորանկախ Հայաստանի իշխանությունները հայտարարեցին ժողովրդավարական արժեքների առաջնայնության մասին:

Հարկ է նկատել, որ «ժողովրդավարություն» տերմինի բուն իմաստն ու բովանդակությունը տարբեր երկրներում տարբեր կերպ են ընկալվում: Ինչպես գրում է սոցիոլոգ Գ.Պողոսյանը, «ըստ ժողովրդավարության էության ընկալման և իրենց մոտեցումների՝ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո բոլոր երկրները բաժանվեցին երկու խմբի՝ արևմտյան և նախկին խորհրդային երկրներ»¹: Բանն այն է, որ Արևմուտքի մարդու համար ժողովրդավարությունը նախ և առաջ նշանակում է քաղաքացիների մասնակցություն կարևոր որոշումների ընդունմանը տարբեր մակարդակներում՝ գյուղական, համայնքային, դաշնային, ազգային: Նախկին խորհրդային քաղաքացիների համար ժողովրդավարությունը նախ և առաջ նշանակում է զանազան ազատություններ՝ խոսքի, մամուլի, կրոնի, խղճի, տեղաշարժվելու և այլն: Այլ կերպ ասած՝ խորհրդանշում է քաղաքացիական այն ազատությունների շարքը, որը խորհրդային իշխանության տարիներին արգելանքի տակ էր:

Եթե եվրոպացին մտածում է մասնակցային ժողովրդավարության կատեգորիաներով, ապա հետխորհրդային քաղաքացիներն առաջմ բավարարված են ընձեռված ազատություններով, իսկ նրանց մասնակցությունը քաղաքական գործընթացներին և պետության կառավարմանը, որպես կանոն, սոսկ դրսևորվում է ընտրությունների ժամանակ որոշ ակտիվությամբ: Ընտրությունների միջև ընկած շրջանում քաղաքացիների մասնակցությունը քաղաքական գործընթացներին հասնում է նվազագույնի, իսկ երբեմն ընդհանրապես ի չիք են դառնում մասնակցության իրական և գործուն ձևերը: Հետխորհրդային քաղաքացիների համար ընտրությունները փաստորեն միակ հնարավորությունն են ներկայացուցչական մարմինների ձևավորման վրա ազդելու միջոցով մասնակցելու պետության կառավարմանը:

ԽՍՀՄ փլուզումից և ՀՀ անկախացումից հետո մեր պետությունը կանգնեց տարաբնույթ հիմնախնդիրների առջև, որոնք մի կողմից պայ-

---

¹ Գ. Պողոսյան, Հայ հասարակությունը XXI դարասկզբին, Եր., 2007, էջ 152:

մանավորված էին անցումային շրջանի օբյեկտիվ դժվարություններով, իսկ մյուս կողմից՝ սուբյեկտիվ գործոններով: Տնտեսական, իրավական, քաղաքական, սոցիալական բազմաթիվ հիմնախնդիրների կողքին ՀՀ-ում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում ՁԼՄ-ների ազատության և արդյունավետ գործունեության խնդիրը՝ մեր պետության մեջ ընթացող քաղաքական զարգացումների ըմբռնման, առկա հիմնախնդիրների վերհանման և հաղթահարման տեսանկյունից: ՀՀ-ում ՁԼՄ-ների, խոսքի ազատության հիմնախնդիրները համակարգային են, դրանք չի կարելի դիտարկել սոսկ իրավական, տնտեսական, քաղաքական և այլ իրողությունների համատեքստում:

Շուրջ երկու տասնամյակ այնպիսի տեսակետ է ձևավորվել, թե հայաստանյան ՁԼՄ-ները ազատ և անկախ չեն, անկատար է օրենսդրական դաշտը, քաղաքական համապատասխան վարչակարգը խոչընդոտում է ՁԼՄ-ների՝ ժողովրդավարության պահանջներին համապատասխան գործունեություն ծավալելուն: Իհարկե, ՀՀ-ում այսօր էլ ՁԼՄ-ները լրջագույն խնդիրներ ունեն, սակայն նկատենք, որ դրանց պատճառները քննելիս ի հայտ է գալիս որոշ միակողմանիություն:

ՁԼՄ-ների ազատության և արդյունավետ գործունեության առումով անշուշտ կարևոր են իրավական և քաղաքական բազմաթիվ գործոններ, որոնք թեպետ փոխկապակցված են, այնուամենայնիվ գնահատականներ տալու նպատակով դրանք կարելի է դիտարկել մեկը մյուսից անջատ: Այս տեսանկյունից հարցին մոտենալու պարագայում ՀՀ-ում ՁԼՄ-ների խնդիրները կարելի է վերլուծել քաղաքական և այդուհետ միայն՝ իրավական հիմքերի տեսանկյունից: Ընտրված հաջորդականությունը պատահական չէ, քանի որ քաղաքական հիմքերը, իրենց հերթին, կարող են իրավական հիմքերի գործառական արդյունավետության որոշակի նախադրյալ դառնալ: Պատմականորեն ձևավորվել են ՁԼՄ-ների գործունեության երեք հայեցակարգ՝ ավտորիտար, բացարձակ ազատություն և պատասխանատու ազատություն: Ավտորիտար և դրա ծայրահեղ տարբերակ ամբողջատիրական հայեցակարգը այն է, որ տեղեկատվական գործունեության ազատությունից կարող են օգտվել «իշխանական» ՁԼՄ-ները, որոնց տրվում է անսահմանափակ «իշխանություն»՝ իրականացնելու այն, ինչ բխում է իշխող ուժերի շահերից, որոնք էլ, իրենց հերթին, կարող են համահունչ լինել կամ չլինել պետության, ժողովրդի շահերին: Եվ քանի որ ընդդիմադիր ՁԼՄ-ների գործունեությունը կարող է իրական խոչընդոտ հանդիսանալ այդ շահերը կյանքի կոչելու ճանապարհին, ուստի այս դեպքում, այլընտրանքային տեսակետներն այս կամ այն չափով քննադատության են ենթարկվում, իսկ այլախոհները «վնասագերծվում» են տարաբնույթ՝ տնտեսական, իրավական և այլ ճանապարհներով: «Այն պետություններում,- գրում է Ս. Հարվին,- որտեղ ժողովրդավարական ինստիտուտները բացակայում են կամ թույլ են զարգացած, մեղիաքաղաքա-

կանության ոլորտը ամենից առաջ կարտացոլի իշխող քաղաքական և գործարար էլիտայի շահերը»²: Դա միանգամայն հասկանալի է, քանի որ քաղաքական տարբեր վարչակարգեր տարբեր սկզբունքների վրա են կառուցված, հետապնդում են տարբեր նպատակներ և դրանց հասնելու տարբեր ուղիներ առաջարկում: Ավտորիտար մոտեցումը գործնականում հատկանշական կարելի է համարել յուրաքանչյուր իշխող ուժի պարագայում, քանի որ վերջինիս բնորոշ է հասարակական կյանքի, դրա զարգացման հեռանկարների, առկա խնդիրների ու հաղթահարման ուղիների մասին սեփական պատկերացումների եթե ոչ բացարձակ, ապա ճնշող «մասի» ճշմարտության հանդեպ հավատը: Այն, որ ավտորիտար մոտեցումը կարող է հատկանշական լինել յուրաքանչյուր ուժի պարագայում, բնավ չի կարելի հերքել ժողովրդավարական պետությունների գոյության փաստով: Եթե մենք տարբերակենք «ավտորիտար մոտեցում» և «ավտորիտար պետություն» հասկացությունները, ապա շատ բան էականորեն կփոխվի: Ավտորիտար պետություններում ավտորիտար մոտեցումները կարծես քաղաքական կյանքի կազմակերպման սկզբունքներ են, մինչդեռ ժողովրդավարական պետություններում դրանք քաղաքական համակարգի անկատարությամբ պայմանավորված արատավոր երևույթներ են և ընկած չեն հասարակական-քաղաքական կյանքի կազմակերպման հիմքում: Այս տեսանկյունից հարցը դիտարկելիս աներկբա կարող ենք ասել, որ հայաստանյան իրականության մեջ ՁԼՄ-ների հանդեպ ավտորիտար մոտեցումներն առկա են, մինչդեռ սա բնավ չի վկայում ՀՀ-ի՝ ավտորիտար պետություն լինելու մասին: «Ավտորիտար միտումները, -արդարացիորեն գրում է Ե. Պրոխորովը,-դրսևորվում են նաև ժողովրդավարական հասարակություններում, երբ «երիտասարդ» ժողովրդավարության պայմաններում ընտրությունների ժամանակ հաղթած ուժերը ցանկանում են որքան հնարավոր է շուտ և արագ հաստատել իրենց ծրագրային նպատակները, ինչը, սակայն, ենթադրում է «ճնշում» ընդդիմության վրա, հասարակության վրա վերջինիս ազդեցության հնարավորությունների նվազեցում, ինչպես նաև արգելքների ստեղծում իշխանությունների գործունեության ուղղությամբ հարձակումների համար՝ անկախ դրանց արդարացիության աստիճանից»³:

Ժողովրդավարական հասարակություններում ավտորիտար միտումները միանգամայն հնարավոր են, սակայն դա ոչ թե ավտորիտարիզմի կամ ամբողջատիրության անառարկելի առկայություն է փաստում, այլ վկայում է ժողովրդավարությունից որոշ չափով շեղվելու, ժողովրդավարությունը սահմանափակելու մասին՝ պայմանավորված քննադատությունը հաշվի չառնելու, ընդդիմության հետ կառուցողական երկխոսություն ծավալելու պատրաստ չլինելու հանգամանքով և

² Харви С. Как вырабатывается медиаполитика // "Медиа. Введение". М. 2005, с. 277.

³ Прохоров Е. Введение в теорию журналистики. М., 2003, с.163.

այլն: ՀՀ-ն՝ որպես «երիտասարդ» ժողովրդավարության երկիր, ևս ապահովագրված չէ ավտորիտար միտումներից, սակայն դրանք չեն կարող կասկածի տակ առնել մեր պետության մեջ ժողովրդավարական զարգացումների գոյության փաստը:

ՀՀ-ում բազմիցս քննարկվել է պետության կողմից տպագիր լրատվամիջոցների «սուբսիդավորման» հարցը, սակայն տարաձայնություններն ու անհամաձայնությունները երկար տարիներ շարունակվում են ու մնում անորոշ: Հիմնական հակասությունը սուբսիդավորման սկզբունքների և մեխանիզմների կամ պետական սուբսիդավորման անհրաժեշտության վերաբերյալ անհամաձայնություններն են: Պետական սուբսիդավորման գաղափարի հակառակորդներն իրենց տեսակետները փորձում են հիմնավորել այն բանով, որ այս պարագայում ՁԼՄ-ները կախվածության մեջ են ընկնելու պետությունից, և կարծես անխուսափելի է դառնալու լրատվական հոսքերի իշխանական մոնոպոլացումը: Այստեղ թերևս իրատեսական տարր կա, սակայն ամբողջությամբ ընդունելի չի կարող լինել: Ճիշտ է՝ ժողովրդավարական զարգացումների ճանապարհին գտնվող կամ անցումային շրջանի պետություններում ընթացող քաղաքական պայքարը գերծ չէ այնպիսի երևույթներից, երբ հակառակորդ կողմերը փոխադարձ մեղադրանքներ են ներկայացնում՝ ակնարկելով հակառակորդին սատարող ՁԼՄ-ների գործունեության ոչ անկախ լինելու հանգամանքը՝ ի դեմս պետական կամ օտարամուտ ֆինանսական հոսքերով «սնվելու» փաստի: Իրողություն, որը հաճախ նպաստում է հասարակական կարծիքը ցանկալի հուն ուղղորդելուն: Այսինքն, սակավ չեն այն դեպքերը, երբ, օրինակ, այս կամ այն հեռուստաընկերության պետական լինելու հանգամանքը դիտվում է նրա կախյալության և անազատության գրավական, իսկ լրատվական քաղաքականությունը՝ կանխակալ և միակողմանի: Ժողովրդավարական պետություն համարվող Ավստրիայում գործում է մամուլի պետական սուբսիդավորումը: Առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե այս հանգամանքը ստվերում է մամուլի ազատության ցանկացած հնարավորություն, սակայն իրողությունն այն է, որ ժողովրդավարական Ավստրիայում թերթերի, ամսագրերի պետական սուբսիդավորումը չբացառեց մամուլի ազատության հնարավորությունը: Մամուլի պետական սուբսիդավորման կողմնակիցների հիմնական փաստարկն այն է, որ ժողովրդավարական պետության մեջ ազատ մամուլն իրականացնում է հասարակության կողմից իրեն վերապահված պարտականությունները, հետևաբար պետությունը շահագրգռված է մեծաթիվ թերթերի գոյությամբ, ինչը երաշխիք է տարակարծությունների արտահայտման: Այդ պատճառով է, որ պետությունը խնդիր ունի խրախուսելու բազմաթիվ թերթերի գոյությունը՝ նաև բազմակարծություն ապահովելու համար: Սակայն պետական սուբսիդավորումը կարող է ուղեկցվել նաև թերթերի ղեկավարության նկատմամբ գաղափարական պարտադրանքներով,

ինչը, հասկանալի է, պետք է բացատրվի: Այդ սկզբունքը Ավստրիայում գործում է 1975 թ.⁴: Այս և այլ երկրների օրինակներ մեզ «հուշում» են, որ պետական սուբսիդավորումն ինքնին չի կարող լինել ՁԼՄ-ների անագատության գրավական, սակայն ոչ ճիշտ մոտեցման պարագայում կարող է խոչընդոտել ՁԼՄ-ների արդյունավետ գործունեությունը:

Անցումային շրջանում գտնվող պետություններում ոչ հավաստի կամ կողմնակալ տեղեկատվության հանրայնացումը, տարածումը ոչ միայն սուկ քաղաքական «նշանառության», այլև ընդհանուր գիտակցության հոգեբանական պատկերի դրսևորում են: «Տրանսֆորմացիոն հասարակություններում,-գրում է Է. Հարությունյանը,- ձևավորվում է մի ընդհանուր գիտակցություն, թե երկրի ու հասարակության առջև քաղաքական միակ պատասխանատուն իշխանությունն է»⁵: Այստեղից պարզ է դառնում, որ, օրինակ՝ հայաստանյան տպագիր մամուլում հակաիշխանական հրապարակումների առատությունը, իշխանության թիրախային քննադատությունը, առկա խնդիրները իշխանության գործունեությամբ բացատրելը պայմանավորված են եղել ոչ միայն քաղաքական մրցակցության, այլև անցումային շրջանի «հոգեբանական» առանձնահատկություններով: Հասկանալի է, որ իշխանությանը քննադատելու հիմքեր միշտ էլ կարելի է գտնել, սակայն ամեն բացթողում նրանց գործունեությամբ պայմանավորելը առնվազն միակողմանիություն է: Ավելին՝ հայաստանյան ՁԼՄ-ների գործունեության համատեքստում դրսևորվող լրատվական «ծայրահեղականությունը» հետևանք է ինչպես իշխանական, այնպես էլ ընդդիմադիր ՁԼՄ-ների գործունեության: Օրինակ՝ տարբեր տարիների ՀՀ-ում մի շարք կազմակերպությունների իրականացրած մոնիտորինգների արդյունքները փաստում են, որ ինչպես նախընտրական, այնպես էլ հետընտրական շրջաններում որոշակի խոչընդոտներ, ընդգծված անհավասարության դեպքեր են արձանագրվել, օրինակ՝ ընդդիմադիր և իշխանական թեկնածուներին եթերաժամեր տրամադրելու առնչությամբ և այլն: Ընդդիմադիր ուժերի արդար պահանջը՝ խտրական վերաբերմունքին վերջ տալը, միանգամայն հասկանալի է, սակայն ուշագրավն այն է, որ իշխանությունների հարուցած խոչընդոտները անպատասխան չեն մնացել և արժանացել են մամուլի համապատասխան «հակահարվածների»: Սա բացատրվում է այն բանով, որ վաճառքի ծավալներով մրցակից չունեցող ՀՀ ընդդիմադիր մամուլի մի մասում իշխանությունները ևս զրկված են եղել «ձայնի» իրավունքից, սակայն, միննույն ժամանակ, արժանացել են մեծ ուշադրության խիստ քննադատության ձևով և բացառապես բացասական լույսի ներքո:

Լրագրողները, հատկապես ընդդիմադիր ՁԼՄ-ների, պարտավոր չեն զբաղվել իշխանության գովքով, սակայն իրավունք չունեն հասա-

⁴ Տե՛ս «Факты и цифры». Вена, 2000. Федеральная пресс-служба, էջ 216:

⁵ Է. Հարությունյան, Քաղաքական համակարգի զարգացման հիմնախնդիրը անցումային հասարակությունում, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ, Եր., 2003, էջ 68:

րակությանը պարտադրել «չար իշխանություններ» կարծրատիպը, մանավանդ, երբ դա միակողմանի է: Նրանք պարտավոր են ներկայացնել այն, ինչ կա, և կունենանք այն, ինչ պետք է ունենանք: «Քաղաքական առաջնորդները,- ասում է ԵՄ մարդու իրավունքների հանձնակատար Թ. Համարբերը,- պետք է խուսափեն լրագրողներին որպես կառավարության կամ պետության ճակատագրական թշնամիների մատնացույց անելուց: Անհրաժեշտ է իշխանության ամենաբարձր մակարդակում ճանաչել, որ լրագրության նպատակը իշխանություն ունեցողներին գոհացնելը կամ կառավարության կարծիքը շեփոհարելը չէ: Լրատվամիջոցները կարևոր են «հանրային դիտորդի» դերը ստանձնելու և հասարակության մեջ կարևոր զարգացումների մասին տեղեկացնելու առումով՝ նույնիսկ այնպիսի տեղեկատվություն տրամադրելով, որը կարող է խանգարել հզորներին և հարուստներին»⁶:

Պարզ է, որ իշխանությունները կարող են թերթերում իրենց դրական «ներկայությունը» ապահվել ի դեմս տարբեր օրաթերթերի կամ շաբաթաթերթերի, սակայն, այնուամենայնիվ, դրանից ՀՀ ժողովրդավարացումը չի շահի: Վերջինիս պարագայում օրապահանջ են ոչ միայն խոսքի և զանգվածային լրատվության ազատության օրենսդրության կատարելագործումը և դա կյանքի կոչելու համար արդյունավետ մեխանիզմների մշակումը, այլև հրապարակումների, էլույթների և քարոզչական այլ միջոցների բովանդակության կառուցման սկզբունքների երկկողմ բարեփոխումը և այլն: Առավել առարկայական լինելու համար նշենք, որ, օրինակ՝ անձնավորված քննադատության փոխարեն պետք է որդեգրել զաղափարների բախում իրականացնելու առաջնահերթությունը, ինչը տեղեկատվություն սպառողներին հնարավորություն կտա լավ հասկանալու իրավիճակը, ճիշտ կողմնորոշվելու ու որոշումներ կայացնելու: Այլապես կարելի է ժողովրդավարությունը հոչակել որպես գերնպատակ, սակայն օգտագործել որպես քաղաքական «վահան» հասարակական կարծիքի նպատակային ուղղորդման, տարբեր շահեր ու հավակնություններ կյանքի կոչելու համար: Այսպիսի դրսևորումներով բավականին հարուստ է ժամանակակից քաղաքական կյանքը, հատկապես այն պետությունների պարագայում, որոնք դեռ ժողովրդավարական ավանդույթներ կերտելու ճանապարհին են: Գաղափարական քննադատության անհրաժեշտությունն այսօր հրատապ է: Եթե, օրինակ՝ իշխանական կամ ընդդիմադիր թերթերի քննադատությունը առավելապես կառուցվում է անձնավորվածության դիրքերից, ապա դժվար է ակնկալել ազգաբնակչության կամ ընտրազանգվածի քաղաքական հասունացում, քանի որ նրանք հիմնականում ստիպված են լինելու ընտրություն կատարել թեկնածուների կամ այսպես կոչված «անձնավորված» կուսակցությունների՝ առաջնորդների իրական կամ մտացածին «կենսագրությունների» միջև՝ մոռանալով, որ ապագայի բա-

⁶ «Հետաքննող լրագրողներին պետք է պաշտպանել» // Հայաստանում ԵՄ տեղեկատվական գրասենյակի լրատու, Եր., 2007, № 9, էջ 12:

րեփոխումը համակարգված և ծրագրային մոտեցման խնդիր է:

ԶԼՄ-ների արդյունավետ գործունեությունը չի կարելի պայմանավորել միայն տեսակետներ արտահայտելու, իշխանություններին ազատորեն քննադատելու և այսօրինակ այլ գործոններով: Այդ տրամաբանությամբ առաջնորդվելու պարագայում ստիպված կլինենք ընդունելու, որ, օրինակ՝ հայաստանյան զանգվածային լրատվական միջոցները (տվյալ դեպքում՝ տպագիր մամուլը) դրսևորում են բարձր արդյունավետություն, քանի որ սեփական տեսակետներն արտահայտելու, իշխանություններին բազմակողմ քննադատելու հնարավորություն ունեն: Իսկ մամուլի անազատության մասին տեսակետները կլինեն չարդարացված: Մինչդեռ, եթե տարբերակենք ԶԼՄ-ների «արդյունավետ գործունեության սկզբունքներ» և «արդյունավետ գործունեության պայմաններ» հասկացությունները, ապա զերծ կմնանք այդպիսի եզրակացություններից: Հայաստանի ԶԼՄ-ներում, ցավոք, նկատելի չէ անաչառ սկզբունքներով առաջնորդվելու քաղաքական պրակտիկա: Եթե հաշվի առնենք այն, որ ԶԼՄ-ների արդյունավետ գործունեության սկզբունքները հիմնականում խարսխված են ճշգրիտ, օբյեկտիվ ու անաչառ տեղեկատվության մատուցելու անհրաժեշտության գաղափարի վրա, ապա պարզ կդառնա, որ մեզանում ԶԼՄ-ներն արդյունավետ գործունեության տեսանկյունից առնվազն թերանում են:

Ինչ վերաբերում է ԶԼՄ-ների արդյունավետ գործունեության պայմաններին, ապա այս հարցում ևս ՀՀ-ն շահեկան վիճակում չէ, քանի որ, չնայած որոշ բարեփոխումներին՝ տարաբնույթ իրավական, տնտեսական և այլ բացթողումները շատ են, որոնք անհրաժեշտ է հետևողականորեն հաղթահարել: Այդ խնդիրները տարիներ շարունակ եղել են ՀՀ լրատվական իրականության «անբաժան» ուղեկիցները՝ ունենալով տարբեր դրսևորումներ, և շարունակում են մնալ լուծման կարոտ:

Թեպետ ՀՀ-ում ԶԼՄ-ների ազատության և արդյունավետ գործունեության համար գոյություն ունեն համապատասխան քաղաքական հիմքեր՝ ի դեմս ՀՀ ոչ ամբողջատիրական պետություն լինելու և ժողովրդավարական զարգացման ճանապարհ անցնելու վճռականության, սակայն լուրջ խնդիրներ կան ԶԼՄ-ների ինքնակարգավորման ուղղությամբ տարվելիք աշխատանքների առումով: Պատահական չէ, որ վերջին տարիներին պետական կառույցները սկսել են առավել լուրջ ուշադրություն դարձնել այդ խնդրին: Այս ուղղությամբ նախաքայլեր կատարվել են դեռևս 1990-ական թվականներին, սակայն վերջին տարիներին նկատելի են համապատասխան քայլերի աշխուժացման միտումներ⁷, ինչը, համոզված ենք, պայմանավորված է նաև ՀՀ լրատվական ոլորտում առկա լուրջ թերացումների, օրինակ՝ հայաստանյան ԶԼՄ-ների համապատկերում իրազեկ քաղաքացիներ ձևավորելու

⁷ Տե՛ս «ԶԼՄ-ների ինքնակարգավորման համակարգի ձևավորման հեռանկարները Հայաստանում», Եր., 2004:

հրամայականով առաջնորդվողները շատ քիչ են կամ գրեթե չկան: 2007 թ. հունվարի 9 –ին Երևանի մամուլի ակումբը լրագրողական, մասնագիտական էթիկայի նորմեր մշակելու ուղղությամբ միասնական աշխատանքներ կատարելու կոչով դիմել էր ՀՀ լրատվական հանրությանը: Մշակվում է համապատասխան Վարքականոն, որը նույն թվականի դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ ստորագրել էին ՀՀ և Արցախի 31 լրատվամիջոցներ⁸: Վարքականոնը բովանդակում է 6 հիմնական սկզբունքներ՝ դրանցից բխող պարտավորություններով: Դրանք են՝ 1. ճշգրտություն և անկողմնակալություն, 2. ազնվություն տեղեկությունների աղբյուրների հետ հարաբերություններում, 3. խմբագրական անկախություն, հարգանք մարդկանց անձնական կյանքի և այլ իրավունքների նկատմամբ, 4. հարգանք զանազան խմբերի ներկայացուցիչների և համամարդկային արժեքների նկատմամբ, 5. ազնվություն հանրության հետ հարաբերություններում⁹:

Թեպետ Վարքականոնի գոյությունը դրան հետևելու երաշխիք չի կարող լինել, այնուամենայնիվ նման փաստաթղթի առկայությունն արդեն իսկ ողջունելի է: Սա այն փաստաթուղթն է, որը կոչված է իրականացնելու ՁԼՄ-ների ինքնակարգավորման գործառույթը: Մինչդեռ եթե հաշվի առնենք այն, որ շատ ՁԼՄ-ներն ինքնակարգավորման այսօրինակ փաստաթղթեր չեն ստորագրել կամ ստորագրելով հանդերձ դրանց չեն հետևում, ապա պարզ է դառնում, որ ՁԼՄ-ների գործունեությունն առհասարակ ենթակա է նաև անհրաժեշտ իրավական կարգավորման: ՁԼՄ-ների ինքնակարգավորման ուղղությամբ ՀՀ-ում կատարված քայլերը, անշուշտ, կարող են դրական ազդեցություն ունենալ լրատվական ոլորտում բարեփոխումների առումով: Այս տեսանկյունից պատահական չէ, որ աշխարհի տարբեր պետություններում (Ավստրիա, Բոսնիա և Հերցեգովինա, Էստոնիա, Գերմանիա, Բելգիա, Դանիա, Իռլանդիա, Լյուքսեմբուրգ, Կիպրոս, Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա, Ռուսաստանի Դաշնություն, Շվեյցարիա, Շվեդիա, Նորվեգիա, Նիդեռլանդներ, Սոնտենեգրո և այլն) ձևավորված մամուլի խորհուրդները, չնայած որոշ տարբերություններին, այնուամենայնիվ հետապնդում են գրեթե նույն նպատակը՝ գործող ՁԼՄ-ների ինքնակարգավորում, դրանց գործունեության համապատասխանեցում իրենց «առաքելությանը»¹⁰: Մամուլի ինքնակարգավորման առումով աշխարհում ամենահինը շվեդական մամուլի խորհուրդն է, որը հիմնադրվել է 1916 թ.¹¹: Մամուլի ինքնակարգավորման հարցերով որոշակի ավանդույթներ ունեցող համապատասխան կառույցներ ունեն նաև Շվեյցարիան, Գերմանիան, Նիդեռլանդները և այլն: Բազմաթիվ պետություններում գործող մամուլի

⁸ Տե՛ս «ՁԼՄ-ների ինքնակարգավորում. առաջին քայլերը Հայաստանում», Եր., 2007, էջ 3-4:

⁹ Տե՛ս «ՁԼՄ-ների ինքնակարգավորում 2008», Եր., 2008, էջ 14-17:

¹⁰ Տարբեր պետություններում մամուլի խորհուրդների վերաբերյալ ընդհանուր տեղեկությունների մասին մանրամասն տե՛ս նույն տեղը, էջ 19-37:

¹¹ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 33:

խորհուրդների առջև ծառայած խնդիրների միջև, անշուշտ, կան նաև տարբերություններ: Դրանք ամենից առաջ պայմանավորված են այդ երկրների լրատվական ոլորտի ձեռքբերումներով և առկա մարտահրավերներով: Մեզանում ՁԼՄ-ները ինքնակարգավորման առաջին քայլերը նշանավորվեցին Վարքականոնի մշակմամբ, սակայն դա չի նշանակում, որ գործ ունենք մի անթերի փաստաթղթի հետ, որը ենթակա չէ փոփոխման: Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ «վարքականոնները» կարող են փոփոխվել, հարստացվել նոր դրույթներով՝ պայմանավորված հասարակական-քաղաքական զարգացումներով:

Այսպիսով, արդյունավետ են այն մեխանիզմները, որոնք ոչ միայն ուղղորդում և ձևավորում են հասարակական կարծիքը, այլև «ապահովում» են վերջինիս «ինքնազարգացման» հնարավորությունը: Այս առումով պատասխանատվության զգալի մասը ՁԼՄ-ներինն է, քանի որ դրանք են այն կառույցները, որոնք ի գործ են իրագեկված քաղաքացիներ կրթելու և նպաստելու ՀՀ-ում ժողովրդավարական բարեփոխումների իրականացման համար անհրաժեշտ արժեքային կողմնորոշումների ձևավորմանը: Նպատակ, որը կարող է իրականություն դառնալ այն դեպքում, երբ ՁԼՄ-ները կգործեն ազատության և արդյունավետ գործունեության ըմբռնման դիրքերից:

Բանալի բառեր – *ժողովրդավարացում, ՁԼՄ-ների արդյունավետ գործունեության սկզբունքներ և պայմաններ, սուբսիդավորում, հասարակական կարծիք, քաղաքական գործընթացներ*

АРГИНА ДАВТЯН – Формирование в СМИ общественного мнения в условиях демократизации РА. – В статье анализируются вопросы, теоретически и практически значимые в контексте современных реалий, в частности, связанные с формированием общественного мнения через средства массовой информации. Поскольку СМИ в Армении выступают основной структурой, формирующей общественное мнение, их свободное и эффективное функционирование имеет колоссальное значение для понимания протекающих в стране политических процессов. С этой точки зрения рассматриваются условия, необходимые СМИ для полноценной деятельности, и принципы, которых они придерживаются, формируя общественное мнение.

Ключевые слова: *демократизация, принципы и условия эффективной деятельности СМИ, субсидии, общественное мнение, политические процессы*

ARGINA DAVTYAN – Public Opinion Formulation through Mass Media in Terms of Democratization of the RA. – The article reviews theoretical and contemporary significant problems concerning public opinion formulation through mass media in democratic conditions. As mass media is the main source for the public opinion in Armenia, it is obvious how significant the concepts of the freedom and productive activity of mass media, which are important for political processes.

Meanwhile, the article reviews the principle concepts and conditions of productive activities of mass media, which plays the main role in the formulation of public opinion.

Key words: *democratization, concepts and conditions of productive activity of the mass media, subsidiation, public opinion, political processes*